

Fig. 1. Bygningsdetaljer m.m. i granit, 11-1200'rne, opstillet vest for Ribe domkirkes processionsgang (s. 859, 861 f.). Bl.a. ses kapitæl (nr. 4), kapitæl/base (nr. 7) og døbefont (nr. 9). EN fot. 1984. — *Baudetails aus Granit, 12.-13. Jh., aufgestellt westlich des Kreuzgangs des Riber Doms. U.a. sieht man ein Kapitell (Nr. 4), Kapitell/Basis (Nr. 7) und eine Taufe (Nr. 9).*

IKKE LOKALISEREDE KIRKELIGE GENSTANDE I RIBE

NOTER S. 863

Gennem de sidste godt 100 år er der overalt i Ribe og omegn fundet og iagttaget arkitekturdetaljer, inventardele og gravsten, der må stamme fra byens kirker. Med den voksende interesse for fortidens levn blev mange af disse løsfund overdraget til Den antikvariske Samling i Ribe, men desværre ofte uden tilstrækkelige beskrivelser og fundangivelser.

De *middelalderlige bygningssten*, som udgør den væsentligste kategori, er nu dels opstillet i museets udstilling, gård og have, dels i et lille aflukke mellem domkirkens processionsgang og Hans Tavsens hus. Endvidere findes der langs vestsiden af processionsgangen opstillet andre naturstensdetaljer, der hovedsagelig skal repræsentere ting fra domkirken, men som dog er blandet med genstande, der ikke er registreret som hørende til denne bygning (fig. 1). En mængde romanske sokkelsten er genopsat som

sokkel i rondellerne på Riberhus slotsbanke (s. 855, fig. 23), hvor middelalderlige arkitekturdetaljer endvidere er brugt som indramning af plateauet omkring dronning Dagsmars statue (jfr. fig. 2). Til disse forholdsvis store samlinger kommer en lang række granit- og sandstensdetaljer i byens haver og gamle huse, hvor også middelalderligt teglmateriale er almindeligt. Derimod er det sjældent at finde stykker af den importerede, vulkanske tufsten, der har været anvendt i så stort omfang ved byens romanske kirkebyggeri. Det skyldes antagelig, at dette materiale har fundet anvendelse ved fremstilling af mørtel (jfr. s. 828).

Med hensyn til bygningsdetaljernes *proveniens* er vi næsten uden holdepunkter, hvis stykkerne ikke ved deres former eller fundomstændigheder klart har kunnet knyttes til en bestemt bevaret eller forsvundet kirkebygning. Det

Fig. 2. Base af granit (nr. 2, s. 861), senromansk. Riberhus Slotsbanke. EN fot. 1984. — *Basis aus Granit, spätromanisch. Schloßberg Riberhus.*

skyldes den stadige omflytning og genanvendelse af stenmaterialet i Ribe. Mange sten må være genanvendt flere gange, nogle allerede i middelalderen, andre eksempelvis i Christian

III. s Riberhus, og efter dets nedbrydning i andre verdslige bygninger i byen (sml. også domkirken s. 348). Der kan dog ikke være tvivl om, at langt den overvejende del af de middelalderlige arkitekturdetaljer må stamme fra *de 11 forsvundne kirker og institutioner*, der efter reformationen blev nedbrudt som overflødige (jfr. s. 828). Stykkerne vidner om, at flere af Ribes romanske kirker har udvist en arkitektur, der har været stærkt beslægtet med domkirkens: blændingsprydede facader af rhinsk tuf, rejst over en attisk profileret sokkel af granit (nr. 1). Også en ganske rig og differentieret senromansk og unggotisk arkitektur giver sig til kende (nr. 2-8); fremhæves skal bl.a. et lille unggotisk knopkapitæl (nr. 8), som er udført i Purbeck-marmor og må være importeret fra England (fig. 5). En enkel, romansk døbefont (nr. 9) må stamme fra én af de forsvundne sognekirker ligesom den granitfont, der siden reformationen har været anvendt i S. Katrine kirke (s. 747, fig. 58).

Andre genstande må hidrøre fra de to bevarede Ribekirker. Fra domkirken kommer vel hovedparten af de arkitekturdetaljer, epitafiester m.m., der 1979 blev fremdraget af kirkens

materialrum (jfr. fig. 3), hvor de var blevet henlagt efter kirkerestaureringen 1900. De opbevares nu på domkirkens nordre galleri og i materialrummet (jfr. s. 533). En ejendommelig søjle ved Bramminge hovedgård, bestående af base og kapitæl svarende til Ribe domkirkes, samt skaft af det sjældne og i romansk tid eftertragtede akvæduktmarmor, kan næppe stamme fra andre kirker end domkirken.¹ Det samme gælder en sandstenssøjle med kapitæl anvendt som støtte for kappen over et åbent ildsted i Lustrupholm ved Ribe (sml. s. 252, note 53).²

Fra domkirken og S. Katrine kirke må stamme forskellige rester af efterreformatorskirkeinventar og gravstensstumper, nogle i Den antikvariske Samling, andre i privateje. Således findes på Lustrupholm også en kvist opbygget af dele, som formentlig stammer fra et renæssanceepitafium.² Disse genstande må være erhvervet på de mange auktioner over kasseret byggemateriale, inventar og gravsten, kirkerne afholdt efter restaureringsarbejder og partielle nedrivninger (jfr. f.eks. s. 346, 415, 432, 466, 778).

Det falder uden for nærværende værks rammer at foretage en fuldstændig registrering af hele dette store materiale. De genstande, som med rimelig sikkerhed har kunnet henføres til en bestemt af de bevarede eller forsvundne kirker, er behandlet i forbindelse med disse. Nedenfor er beskrevet et udvalg af de øvrige arkitekturfragmenter, fortrinsvis former, der ikke kendes fra domkirkens byggeplads, samt af inventarstykker og gravsten.

1) (S. 830, fig. 3) *apsis-sokkelkvader*, romansk af granit, 98×45 cm, 42 cm høj. Den har en velhugget, attisk profil, brudt af et fremspring, som må have båret en halvsøjle. Fundet 1965 som sokkelsten under den gamle brandstation på hjørnet af Saltgade og Seminarievej. I Den antikvariske Samling (mus.nr. D 13776) tillige med et tilsvarende stykke fra en naboejendom, 66×58 cm, 44 cm højt (mus.nr. D 13775). I slotsbankens rondeller findes adskillige sokkelkvadre af granit og sandsten med samme profil, heraf en del apsiskvadre, som dog ikke har fremspring.

Fig. 3. Arkitekturdetaljer og epitafierester m.m. fremdraget af domkirkens materialrum 1979 (s. 860). Bl.a. ses senromansk bladkapitæl af granit (nr. 5, s. 861). EIM fot. 1979. — *Architekturdetails und Epitaphienreste, zutage gebracht 1979 aus dem Materiallager des Doms. U.a. sieht man ein spätromantisches Blattkapitell aus Granit (Nr. 5).*

2-3) (Fig. 2) *baser*, to ens, senromanske, beregnet for en halv søjle, 40×45 cm, 21 cm høje. På slotsbanken, i stensætningen omkring droning Dagmars monument.

4) *Kapitæl*, senromansk, af lys, grå granit, ottesidet, 40 cm højt, med halsring, beregnet for en rund søjle, tv. 21 cm, foroven rektangulært tværsnit, 41×35 cm, og fremspringende, halvcirkulære skjolde, der kan have tjent som anslag for fire halvrunde hvælvrubber. På siderne reliefhugget, stiliseret, skeletagtigt bladmønster. Den antikvariske Samling (mus. nr. 8682), opstillet vest for processionsgangen, hvor det ses (på hovedet) fig. 1.

5) *Bladkapitæl*, senromansk af granit, 27 cm højt; over den nedre vulst stiliseret bladværk,

der løber ud i hjørneblade under topleddets platte. Oversiden er rektangulær, 48×30 cm. Fremdraget 1979 af domkirkens materialrum (jfr. fig. 3), og nu samme sted.

6) *Bladkapitæl*, næsten identisk med nr. 5, 49×28 cm, 30 cm højt. Fundet ved brolæggerarbejde i Korsbrødregade, nu i Den antikvariske Samling (mus.nr. 1457).

7) *Kapitæl/base(?)*, ungotisk o. 1250-1300, af granit, 48×36 cm, 27 cm høj, fra en pille bestående af tre sammenkoblede søjler eller halvsøjler. Attisk profil om tre halvcirkulære led, det midterste med en svagt spids ryg (jfr. s. 265 og s. 270, fig. 174). Både på over- og undersiden er med indhuggede konturlinjer angivet den trekoblede søjleprofil. I Den antikvariske Sam-

Fig. 4. Oblatæske (nr. 13, s. 862), o. 1300, jordfund fra Sønderportsbro. I Den antikvariske Samling i Ribe. Preben Dehlholm fot. 1976. — *Hostienbehälter, um 1300, Bodenfund, Sønderportsbro.*

ling (mus.nr. 8686), opstillet vest for processionsgangen (jfr. fig. 1).

8) (Fig. 5) *knopkapitæl*, ungotisk o. 1250-1300, af engelsk Purbeck-marmor,³ 18×18 cm, 15 cm højt. Purbeck-marmoret, der blev brudt på øen Purbeck ud for Englands sydkyst og udskibet til en lang række byggepladser i England, vides ikke i øvrigt at have været benyttet til bygningsdetaljer herhjemme. I formen er kapitælet almen-nordepæisk og har en række samtidige, hjemlige paralleller, vistnok alle hugget i gotlandsk kalksten: I Århus dominikanerkloster (DK. Århus s. 1294), fra Roskilde domkirkes lektorium (DK. Khb. Amt. s. 1416) samt i Slesvig domkirke.⁴ Kapitælet er erhvervet på en løsøreauktion i Ribe af Den antikvariske Samling (mus.nr. 841).

9) *Døbefont*, romansk af granit, af form som en kalk, 90 cm høj, kummens tv. 67 cm. Den cylindriske fod har skrånende og vulst på overgangen til skaftet, kummen er halvkugleformet, glat, med et afsæt ved overgangen til skaftet. Opstillet i to dele (kummen på hovedet) ved vestsiden af processionsgangen (jfr. fig. 1). Den antikvariske Samling, uden fundoplysninger (mus.nr. D 13786).

10) *Fontekumme*, eller måske snarere et *vievandskar*, romansk af rødlig granit, tv. 71 cm, 47 cm høj, halvkugleformet med rundstav under mundingsranden, der har et sekundært udhugget, v-formet afløb. Kummen er kun 14 cm dyb med flad bund. Fundet under havearbejde ved det gamle vejrmøllehus på ladegårdspladsen (Tangevej). I Den antikvariske Samling (mus.nr. 7568).

11) *Fontekumme* eller *vievandskar*, næsten svarende til nr. 10, tv. 65 cm, 35 cm høj, kummen 15 cm dyb. Fundet henstående i Nederdammen nr. 21. I Den antikvariske Samling (mus.nr. 5835).

12) *Olielampe*, 1200'rne, af gullig-grå sandsten, fragmentarisk, oprindelig af form som tre sammenstillede cylindre, hver med et fornedet afrundet hul til den brændbare væske, tv. 23 cm, 11 cm høj. Udformningen kendes ikke fra andre danske olielamper, men der findes flere paralleller på Gotland.⁵ Fundet ved udgravning af en kælder i Dagmarsgade. I Den antikvariske Samling (mus.nr. 549).

13) (Fig. 4) *oblatæske*, såkaldt pyxis eller ciborium, o. 1300, af forgyldt kobber. Æsken er cylindrisk med konisk låg, der må have været kronet af et kors eller en knop, højde nu 4,5 cm, tv. 6 cm. Siden har foroven og fornedet omløbende profilering, og på midten et bånd, hvori med gotiske majuskler er graveret en latinsk indskrift, hvis to første sætninger danner et hexameter: »hvc capvt inclina iacet intvs hic medicina ecce salvs« (bøj hovedet herhen, lægedom ligger indeni. Her er sundhed). Indskriftens begyndelse og afslutning markeres af et lille kors. Låget er sammenloddet af fire tynde plader af form som cirkeludsnit, fæstet med en øsken og har et lille lukke. Sin nuværende form, der svarer til den oprindelige, har låget fået ved en konservering 1976; tidligere var låget fladt.⁶ Den sjældne æske, der har en lidt senere parallel i Alslev kirke, Skast hrd., er fundet 1861 ved Sønderportsbro. I Den antikvariske Samling (mus.nr. 206).

14) Gravsten, romansk af rødlig granit, trapezformet, nu 152×80-67 cm, afbrudt i begge ender. Stenen smykkes af et stort, reliefhugget

latinsk kors, der går helt ud til stenens kanter. I aflukket mellem processionsgangen og Hans Tavsens Hus. Den antikvariske Samling, mus. nr. 8694.

15) Gravsten, o. 1695. Anna Kirstina Matzdaater, begravet »her neden« 15. april 1695. Fragment af lys kalksten, nu 30×50 cm. Fundet ved kloakarbejde i S. Nikolaigade på matr.nr. 507. I Den antikvariske Samling, mus.nr. 7076.

16) Gravsten, o. 1779? Ukendt præst. Fragment af rød kalksten, rektangulært, 90×42 cm, som har udgjort midtfladen af stenen. I relief ses en korsstamme på flad Golgatahøj, foroven anes den korsfæstedes fødder. Korsstammen omfavnes af en præst, utvivlsomt den afdøde, iført præstekjole og -krave samt lang paryk. På alle sider rester af indskrift i reliefversaler, hvoraf bl.a. læses årstallet 1779. Stenen, der indtil sept. 1982 tjente som dørtrin (med relieffet nedad) i Gråbrødregade 17b, er afbrudt og opbanet på alle kanter. Nu i Den antikvariske Samling (Mus.nr. 191×6).

KILDER OG HENVISNINGER

Den antikvariske Samling i Ribe. Opmåling af oblatæske (nr. 13) ved Orla Svendsen (efter 1976). Indførsler og indberetninger. NM2. Indb. om arkitekturdetaljer ved Niels Jørgen Poulsen 1975 og 1983, samt ved Ebbe Nyborg 1984. – *Beskrivelse* ved Ebbe Nyborg. Redaktionen afsluttet marts 1984.

¹ Elna Møller: Er moderen jævngammel med døtrene, i *Strejflys over Danmarks bygningskultur*, festskrift til Harald Langberg, 1979, s. 94 med note 13.

² Fotografier i NM2.

³ Bestemmelse ved Arne Noe-Nygaard, Mineralogisk Museum København (meddelt af Mogens Bencard), jfr. Mogens Bencard: *Middelalderlige Stenmortere i Danmark*, i *Kuml* 1971, s. 51 f.

⁴ *Die Kunstdenkmäler des Landes Schleswig-Holstein, Dom zu Schleswig*, ved D. Ellger, 1966, s. 279f. med fig. 319 og 322.

⁵ Jens Velle: En romansk olielampe fra Ribe, i *Hikuin* nr. 6, 1980. Heri fotografier og opmåling.

⁶ Konserveringsindb. jan. 1976 af Hanz Nyström, Nationalmuseets Konserveringsanstalt, Brede, i *Den antikvariske Samling i Ribe*. Oblatæskens udseende før konserveringen ses på en afbildning i Jens Velle: *Den forsømte kongegrav*, i *Skalk* nr. 6, 1974, s. 14.

Fig. 5. Knopkapitæl (nr. 8, s. 862), o. 1250-1300, Purbeck-marmor. EN fot. 1984. — *Knospenkapitell, um 1250-1300, Purbeck-Marmor.*